

ÖPPEN UTBILDNING OCH ÖPPNA LÄRRESURSER. POLICY OCH ÅTGÄRDSPROGRAM FÖR DET FINLÄNDSKA HÖGSKOLE- OCH FORSKARSAMFUNDET 2021–2025.

DELPOLICY 1 – ÖPPEN TILLGÅNG TILL LÄRRESURSER

PUBLIKATIONSSERIE FÖR ANSVARSFULL FORSKNING

Publikationsserien för ansvarsfull forskning ger ut deklARATIONER, riktlinjer, studier, rekommendationer och andra dokument som rör öppenhet, ansvarsfullhet och tillgänglighet inom vetenskap och forskning. Publikationer behandlar även vetenskapskommunikation och samspelet mellan vetenskap och samhälle. Publikationsserien är inte en kollegialt granskad publikation. Publikationsserien ges ut av Delegationen för informations-spridning (TJNK) och Vetenskapliga samfundens delegation (TSV).

Öppen utbildning och öppna lärresurser. Policy och åtgärdsprogram för det finländska högskole- och forskarsamfundet 2021–2025. Delpolicy 1 – Öppen tillgång till lärresurser

Publikationsserie för ansvarsfull forskning 15:2020

2:a årgången

Författare: Samordningen av öppen vetenskap, Vetenskapliga samfundens delegation

Utgivare: Delegationen för informations-spridning (TJNK) och Vetenskapliga samfundens delegation (TSV)

Helsingfors, 2020 ISSN 2670-062X

ISBN 978-952-5995-39-8

DOI <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995398>

Detta verk är licensierat under en Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens: <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ÖPPEN UTBILDNING OCH ÖPPNA LÄRRESURSER. POLICY OCH ÅTGÄRDSPROGRAM FÖR DET FINLÄNSKA HÖGSKOLE- OCH FORSKARSAMFUNDET 2021–2025.

DELPOLICY 1 – ÖPPEN TILLGÅNG TILL LÄRRESURSER

Godkänd den 29.10.2020
av den Nationella styrgrup-
pen för öppen vetenskap
och forskning.

INNEHÅLL

Mål enligt Deklarationen	5
Inledning.....	5
Definitioner	10
Strategiska principer och ansvarsfördelning	13
Delpolicy för öppen tillgång till lärresurser	16
Bilaga 1: Rekommendation gällande upphovsrättsliga frågor som bör beaktas vid öppen publicering av lärresurser.	20
Bilaga 2: Sammanställning av policyn.....	28

MÅL ENLIGT DEKLARATIONEN

Utarbetande, användning och gemensamt skapande av öppna lärresurser och övriga öppna lärmeter är en del av högskoleutbildningens vardag och möjliggör kontinuerligt lärande.

INLEDNING

Denna policy gäller öppen utbildning, öppen tillgång till lärresurser samt öppna lärmeter.

Forskning, undervisning och utbildning har alltid varit tätt sammanlänkade. Forskningen tar fram ny information som förmedlas till människor genom undervisning och blir en del av individens egna färdigheter genom lärande. Därför hör öppenhet i vetenskap och forskning på ett naturligt sätt ihop med öppenhet i utbildning.

För att en bred allmänhet ska ha en genuin möjlighet att ta del av forskningsresultat som gjorts tillgängliga måste resultaten oftast omvandlas till ett format som gör det lättare att ta del av, sprida samt lära sig av dem. Öppen tillgång till material som utvecklats för utbildning, dvs. lärresurser, främjar därmed förmedlandet av forskningsresultat.

Öppna lärresurser och till exempel de nya former av öppnare lärmeter som digitaliseringen medför minskar behovet av att knyta utbildning och undervisning till en bestämd tid och plats. Öppen utbildning är således en naturlig del av en ny typ av flexibelt lärande där alla, oavsett livssituation och vistelseort, har fler möjligheter att lära sig nya saker.

Denna policy är resultatet av samarbete inom det finländska högskole- och forskarsamfundet och en gemensam syn på öppenhet inom utbildning och lärresurser.

LÄRARENS OCH FORSKARENS FRIHET

Målet med denna policy är att förverkliga öppenhet på ett sätt som stöttar och ökar friheten och möjligheterna för lärare och forskare på högskolenivå att förmedla forskningsbaserad kunskap i sin undervisning och i sina

lärrresurser. Syftet med undervisning och lärrresurser är att sprida forskningsbaserad kunskap i hela samhället. Lärare och forskare bör ha möjlighet att i sin undervisning och sina lärrresurser välja de bästa metoderna för ändamålet. Högskole- och forskarsamfundet ska garantera incitament och strukturer för öppenhet inom utbildning och lärrresurser på ett sätt som jämlikt respekterar det arbete som lärare och forskare gjort för att utveckla undervisning och lärrresurser.

INTERNATIONELL OCH NATIONELL REFERENSRAM

I arbetet med denna policy har man använt det inhemska och internationella arbete som gjorts för att främja öppenhet inom utbildning och lärrresurser. Viktiga internationella källor för utformandet av policyn har varit Europeiska kommissionens publikation *Practical Guidelines on Open Education for Academics: modernising higher education via open educational practices* (2019) och UNESCO:s *Rekommendation för öppna lärrresurser* (2019). Viktiga nationella insatser är det nationella Biblioteket för öppna lärrresurser, som utvecklats av undervisningsministeriet och utbildningsstyrelsen och samordnas av CSC¹ samt ARENE:s och UNIFI:s gemensamma vision för digitaliseringen av högskolorna².

RISKER OCH HOT

Även om öppna lärrresurser och övrig öppet tillgänglig utbildning är kostnadsfria för användarna kräver utarbetandet och utvecklingen av dem många olika typer av resurser. Risken är att kostnader och arbetsmängd anhopas hos de individer och organisationer som särskilt aktivt öppnar utbildning och lärrresurser. Högskole- och forskarsamfundet bör därför tänka igenom fördelningen av de kostnader och den arbetsmängd som öppnande medför samt säkerställa nödvändiga resurser för öppnande av utbildning och lärrresurser.

Det finns också en risk för att utbildning och lärrresurser görs öppet tillgängliga under tvång. För att förebygga detta har en nationell rekommendation som lyfter fram upphovsmannens beslutanderätt gjorts upp, och den

1 Tas i bruk stegvis 2019–2020, se aoe.fi

2 Se <https://wiki.eduuni.fi/x/NKELBw>

publiceras som en bilaga till denna policy. Att kräva att all undervisning och alla lärresurser öppnas är inte motiverat, eftersom en del av utbildningen och lärresurserna inte nödvändigtvis fungerar särskilt väl utanför specifika undervisningssituationer. Öppnande av utbildning görs bäst genom uppmuntran snarare än tvång, exempelvis genom erkänsla av och meriter för öppnande av utbildning och lärresurser.

Ett annat slags hot utgörs av uppfattningen att enbart öppna lärresurser och annan öppet tillgänglig undervisning skulle kunna utgöra grunden för utbildning och undervisning och ersätta interaktiv närundervisning. Närundervisningen får inte glömmas bort när man främjar öppen utbildning, och undervisningens övergripande kvalitet bör följas upp regelbundet. Dessutom finns det skäl att utnyttja de möjligheter att förbättra kvaliteten på utbildning och undervisning som öppen utbildning och öppna lärresurser medför.

Vetenskapliga sällskap som ger ut fackböcker samt övriga inhemska utgivare av forskning är bekymrade över att öppen tillgång till lärresurser påverkar de ekonomiska förutsättningarna för deras verksamhet negativt. Väl-skrivna och välredigerade fackböcker inom specialområden har ändå sin plats jämte öppna lärresurser. Öppna lärresurser kan även ge upphov till marknader för olika tjänster som producerar mervärde.

Verksamhetens ekonomiska förutsättningar är ett orosmoment också för högskolor som erbjuder kommersiella utbildningar och utbildningsexport. Eftersom denna policy inte förutsätter att all undervisning öppnas har högskolor möjlighet att kommersialisera undervisning. Dessutom erbjuder öppna lärresurser och övrig öppen undervisning möjligheter inom marknadsföring. En väl producerad öppen lärresurs eller webbkurs kan vara ett tecken på en kvalitativ aktör inom utbildningssektorn och därigenom locka studenter att även nyttja kommersiella produkter och tjänster.

BAKGRUND OCH STRUKTUR

Denna policy har utformats av det finländska högskole- och forskarsamfundet. Ansvar för arbetet har legat hos en arbetsgrupp som sammankallats av Expertgruppen för öppen utbildning inom Samordningen av öppen vetenskap vid Vetenskapliga samfundens delegation (TSV). Arbetet har letts av den nationella styrgruppen

för öppen vetenskap och forskning. Denna policy stöder *Deklarationen för öppen vetenskap och forskning 2020–2025*.³

Denna policy består av gemensamma principer samt delpolicyer för (a) öppen tillgång till lärresurser och b) öppna lärmeter där mål och åtgärder fastställs.

I principerna fastställs de allmänna villkoren för hur öppenhet ska främjas inom utbildning och lärresurser. De formulerar för högskole- och forskarsamfundet viktig information som bör beaktas i arbetet med öppenhet. Målen som anges i delpolicyerna är snarare tidsbundna målsättningar, och de åtföljs av konkreta åtgärder. Den föränderliga internationella miljön påverkar målen och deras åtgärder snabbare än den påverkar principerna.

VERKSTÄLLANDE OCH UPPFÖLJNING

Denna policy tillämpas inom högskoleutbildning samt olika former av livslångt lärande, där organisationer inom högskole- och forskarsamfundet deltar exempelvis som organisatörer eller samarbetspartners. Policyn kan vid behov även användas vid planering av metoder för öppen utbildning och öppna lärresurser inom andra organisationer inom utbildningssektorn.

Policyn träder i kraft stegvis från och med den 1 januari 2021. Detaljerna i den specificeras genom rekommendationer, varav den första, gällande frågor kring avtal, upphovsrätt, licensiering och dataskydd, publiceras som en bilaga till denna policy. Planerat utgivningsschema för övriga rekommendationer:

- Rekommendation gällande lärresursernas tillgänglighet – 2021
- Rekommendation gällande god praxis för hur utvecklande av öppen utbildning och öppna lärresurser beaktas i arbetsuppgifter och meritering – 2021
- Rekommendation gällande beaktande av studenternas mångfald och ansvarsfullt innehåll i öppen utbildning och öppna lärresurser – 2022

3 <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995213>.

- Rekommendation gällande metoder och verktyg som säkerställer att öppna lärresurser är sökbara, interoperabla, återanvändbara och vidareutvecklingsbara – 2022.

Samordningen av öppen vetenskap ansvarar för att följa upp policyn efter att den tagits i bruk och fastställer varje år lämpliga målnivåer för uppföljningen med hjälp av kunnandet i Expertgruppen för öppen utbildning. Verktøygen för uppföljningen inkluderar:

- regelbundna utredningar riktade till högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning samt till lärare och studentorganisationer inom olika sektorer
- information från det nationella Biblioteket för öppna lärresurser gällande exempelvis mängden lärresurser på högskolenivå som lagts till i biblioteket och mängden lärresurser på högskolenivå som laddats ned från biblioteket
- ett forskningsprojekt kring kvalitet, mängd, användning och värdering i EU-länder gällande högskolornas öppna lärresurser.

Denna policys andra delpolicy gällande metoder för öppna digitala lärmeter färdigställs senast 2022. Hela policyn uppdateras 2024.

DEFINITIONER

Med **öppnande av utbildning eller öppen utbildning** (Open Education) avses att öka tillträdet till och medverkan i lärande för en bredare allmänhet och olika målgrupper genom att sänka hindren för lärande och öka dess tillgänglighet, utbud och fokus på inlärare. Detta gör undervisning, lärande, informationsproduktion, medskapande och spridningsmöjligheter mera mångsidiga och kombinerar formellt och informellt lärande.

Även om öppen utbildning ofta sker med hjälp av digital teknologi är det inte samma sak som utbildning där man använder digitala verktyg eller digitalisering av undervisning eller lärresurser.

Med **öppna lärresurser** (Open Educational Resources) avses material och information i vilket format som helst som kan användas med vilka verktyg som helst, utformade för undervisnings- och utbildningssyfte. De är

- släppta för fri användning (Public Domain) eller
- delade med öppen licens som ger andra än upphovsmannen rätt till avgiftsfri tillgång, återanvändning, tillämpning, bearbetning och spridning.⁴

Vid beräkning av öppna lärresurser inkluderas även lärresurser som producerats innan policyn trädde i kraft, som delvis är licensierade med öppna licenser och som förbjuder publicering av bearbetade versioner av materialet, kommersiellt bruk av materialet eller både och (exempelvis Creative Commons-licenser med ND-och NC-villkor).

Även om vetenskapliga publikationer kan användas som lärresurser framförallt på högre utbildningsnivåer och även om öppet tillgängliga vetenskapliga publikationer därmed är öppna lärresurser, rör denna policy framförallt sådana lärresurser som inte i första hand är vetenskapliga publikationer. Dessutom definieras en

4 Definitionen av öppna lärresurser följer i övrigt den definition av öppna lärresurser som anges i UNESCO:s rekommendation för lärresurser 2019, men hänvisningen till forskningsmaterial har avlägsnats, eftersom det behandlas i *Policyn för öppen tillgång till forskningsmaterial och -metoder*.

öppen lärresurs i denna policy som en helhet som är pedagogiskt meningsfull och användbar i undervisning.

Med öppna lärmeter (Open Educational Practices) avses tillvägagångssätt som gör lärande och undervisning transparenta samt möjliga att sprida och vidareutveckla.

Sådana metoder är exempelvis:

- gemensamt lärande samt utveckling av undervisningen mellan studerande, forskare och undervisningspersonal och samhället i övrigt
- att involvera studerande i planeringen av den egna utbildningsgången, inklusive att identifiera och godkänna kunskap som inhämtats utanför läroanstalten
- att öppna utbildningsutbudet för den breda allmänheten (t.ex. MOOC-kurser)
- delning och fortsatt användning av material för planering och arrangerande av undervisning (t.ex. undervisningsplaner, utvärderingsmetoder, instruktioner, erfarenheter av genomförande av undervisning samt lärande)
- användning, vidareutveckling och gemensam utveckling av öppna digitala lärresurser (t.ex. videoinspelningar, podcasts, skriftligt material).

Det finländska högskole- och forskarsamfundet utgörs delvis av samma aktörer som det finländska forskarsamfundet så som det definieras i *Deklarationen för öppen vetenskap och forskning*⁵, sett särskilt ur en undervisningssynvinkel. Det finländska högskole- och forskarsamfundet inkluderar:

- universitet och yrkeshögskolor så som de definieras i Finlands lagar och förordningar
- undervisnings- och forskningspersonal som arbetar på finländska universitet och yrkeshögskolor samt stödpersonal för undervisning och forskning
- studenter vid finländska universitet och yrkeshögskolor, framförallt när de deltar i utvecklingen av lärande och lärresurser
- finländska tjänsteleverantörer såsom CSC (Centret

5 *Deklaration för öppen vetenskap och forskning 2020–2025*: DOI <https://doi.org/10.23847/isbn.9789525995244> s. 3.

för finländsk expertis inom IT för forskning, utbildning, kultur och offentlig förvaltning), som utvecklar infrastruktur för öppen högskoleundervisning och öppen forskning

- övriga aktörer och organisationer inom det finländska forskarsamfundet (t.ex. forskningsinstitut, vetenskapliga sällskap och bibliotek), i synnerhet när de arbetar med undervisning och lärresurser samt deltar i utvecklingen av öppen utbildning; i denna policy kallas de för **övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning.**

STRATEGISKA PRINCIPER OCH ANSVARSFÖRDELNING

Den kartläggning av utgångsläget som nämns i alla principer kräver att uppföljningskriterier fastställs. Dessa fastställs i separata rekommendationer. Samordningen av öppen vetenskap ombesörjer utarbetandet av rekommendationerna, och högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning deltar i arbetet med definitionerna. I arbetet används befintliga kriterier och rekommendationer.

Förverkligandet av kriterierna säkerställs genom den nationella uppföljningen av öppen vetenskap, och de uppdateras vid behov.

Princip 1: Vid utvärdering av utbildning och öppna lärresurser som utvecklas i samband med den beaktas utöver öppenhet också innehållets tillförlitlighet och andra till kvaliteten bidragande faktorer.

Säkerställande och uppföljning:

- A) Kartläggning av utgångsläget: År 2021 utreder Samordningen av öppen vetenskap hur de allmänna kvalitetskriterierna för utbildning och lärresurser kan tillämpas på öppen utbildning och öppna lärresurser samt vilka övriga kvalitetskriterier som krävs.
- B) Kontinuerlig uppföljning: Utöver uppföljning av kriterierna säkerställer universitet och yrkeshögskolor i sina egna kvalitetssystem att satsningar på utarbetande och användning av öppna lärresurser och övrig öppen undervisning ökar undervisningens totala kvalitet. Högskolorna säkerställer att närundervisning av hög kvalitet ordnas även om lärresurser och undervisning är öppet tillgängliga i stor utsträckning.

Princip 2: Upphovsrätt, dataskydd och etisk praxis respekteras när öppen utbildning och öppna lärresurser utvecklas och används.

Säkerställande och uppföljning:

- A) Kartläggning av utgångsläget: År 2020 fastställer Samordningen av öppen vetenskap vilka avtalsenliga frågor samt frågor gällande upphovsrätt, dataskydd och licensiering som bör beaktas vid öppnande av lärresurser.
- B) Kontinuerlig uppföljning: Utöver uppföljning av kriterierna startar Samordningen av öppen vetenskap under 2021 en utredning om immateriella rättigheter gällande forskningsresultat (inkl. lärresurser som utarbetats utgående från dem). Syftet med undersökningen är att klargöra frågor kring ägande och avtal. I utredningen används expertis vid högskolor samt arbetstagarorganisationer inom forsknings- och undervisningssektorn.

Princip 3: Vid utveckling av öppen utbildning och öppna lärresurser beaktas tillgänglighet samt lämplighet för många slags inlärare.

Säkerställande och uppföljning:

- A) Kartläggning av utgångsläget: År 2021 kartlägger och identifierar Samordningen av öppen vetenskap kriterier för lärresursers tillgänglighet. Senast år 2022 identifieras kriterier för hur inlärnarnas mångfald samt innehållets ansvarsfullhet beaktas i öppen utbildning och lärresurser.
- B) Kontinuerlig uppföljning: Görs som en del av den nationella uppföljningen av öppen vetenskap.

Princip 4: Arbete med utveckling av öppen utbildning och öppna lärresurser beaktas i meriteringskriterier och planering av arbetsuppgifter.

Säkerställande och uppföljning:

- A) Kartläggning av utgångsläget: År 2021 identifierar Samordningen av öppen vetenskap god praxis, hur utveckling av öppenhet inom utbildning och lärresurser beaktas i arbetsuppgifter samt hur det meriteras. Dessutom planerar Samordningen av öppen vetenskap mätredskap och faktaunderlag för utvärdering av meriter tillsammans med CSC, högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning.
- B) Kontinuerlig uppföljning: Görs som en del av den nationella uppföljningen av öppen vetenskap.

DELPOLICY FÖR ÖPPEN TILLGÅNG TILL LÄRRESURSER

MÅL OCH ÅTGÄRDER

Mål 1: Senast år 2025 används och utarbetas öppna lärresurser i stor utsträckning vid högskolorna.

Åtgärder:

- a) Senast år 2022 utarbetar Samordningen av öppen vetenskap, tillsammans med högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning, en gemensam rekommendation för metoder och verktyg som säkerställer att de öppna lärresurserna är sökbara, interoperabla, återanvändbara och möjliga att vidareutveckla.
- b) Senast år 2022 utreder Samordningen av öppen vetenskap möjligheten att tillsammans med CSC skapa en öppen webbkurs som ger nödvändiga färdigheter att ta fram och använda öppna lärresurser.
- c) Senast år 2023 fastställer Samordningen för öppen vetenskap, tillsammans med högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning, kompetenskrav för öppna lärresurser. Dessa anger vilka färdigheter det är bra att lärare har när de utvecklar och använder öppna lärresurser.
- d) Högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning utformar egna anvisningar gällande öppna lärresurser baserade på denna policy samt rekommendationer som preciserar den. Anvisningarna gäller till exempel avtalsfrågor, licenser, verktyg för öppnande av lärresurser, rekommenderade delningsplatser samt att hitta och använda öppna digitala lärresurser.
- e) Högskolor och övriga organisationer som

utvecklar öppen utbildning erbjuder författare av öppna lärresurser stöd och fortbildning gällande licensiering, öppenhet och förverkligande av den.

- f) Som en del av den nationella uppföljningen av öppen vetenskap utreds regelbundet organisationernas beredskap att stötta utarbetande av öppna lärresurser.

Mål 2: Senast år 2025 har mängden öppna digitala lärresurser på högskolenivå mångdubblats, och kvaliteten har förbättrats för att bättre tillgodose lärande.

Åtgärder:

- a) Senast år 2021 instiftar Samordningen för öppen vetenskap ett pris som varje år tilldelas en person eller grupp som har utmärkt sig inom utveckling av öppen utbildning och öppna lärresurser.
- b) Senast år 2023 utreder Samordningen av öppen vetenskap finansieringsmekanismerna för utveckling av öppna lärresurser genom att jämföra också internationella exempel.
- c) De som skapar öppna digitala lärresurser rekommenderas att beskriva sina öppna digitala lärresurser i Biblioteket för öppna lärresurser.
- d) Högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning söker tillsammans med Biblioteket för öppna lärresurser lösningar för att öppna lärresurser som sparas hos organisationerna själva även ska sparas i Biblioteket för öppna lärresurser.
- e) Senast år 2023 avtalar högskolorna och de centrala finansierarna med stöd från UNIFI och ARENE hur de kostnader som uppstår genom främjande av öppen tillgång till lärresurser ska fördelas. De understöder utformandet och uppdateringen av öppna lärresurser i enlighet med mallen de tagit fram.
- f) Forskningsfinansierarna beaktar öppna lärresurser som utformas på basis av forskningsresultat positivt i finansieringsbeslut.

- g) Högskolor och övriga organisationer som tar fram öppna lärresurser planerar och förverkligar gemensamma projekt. Projekten understöder alla projektdeltagares färdigheter i att ta fram öppna lärresurser, utvecklar öppna lärresurser av god kvalitet och skapar nätverk för att marknadsföra dem.
- h) Högskolor och övriga organisationer som tar fram öppna lärresurser planerar och förverkligar tillsammans med övriga utbildningsnivåer samarbetsprojekt där öppna lärresurser på högskolenivå utnyttjas.
- i) Som en del av uppföljningen av öppen vetenskap skapas en process för att följa upp kvaliteten på och mängden öppna lärresurser på högskolenivå.
 - i. Biblioteket för öppna lärresurser sammanställer varje år information om mängden lärresurser som beskrivits där samt mängden lärresurser på högskolenivå som laddats ner inom olika utbildningssektorer och på olika språk.
 - ii. Biblioteket för öppna lärresurser samlar in information om uppdatering och tillgänglighet gällande lärresurser på högskolenivå som sparats där.
 - iii. Studenters och lärares syn på kvaliteten på och mängden öppna lärresurser på högskolenivå utreds regelbundet.
 - iv. Med hjälp av kunnandet i Expertgruppen i öppen utbildning fastställs regelbundet tillräckliga resultatnivåer för avsnitt (i)–(iii) baserat på tidigare års utveckling.
 - v. En rapport om utvecklingen av lärresursernas öppenhet inom högskole- och forskarsamfundet baserad på avsnitten (i)–(iv) publiceras regelbundet.

Mål 3: Senast år 2025 är Finland känt som en föregångare och initiativtagare inom öppna lärresurser på högskolenivå.

Åtgärder:

- a) Det finländska högskole- och forskarsamfundet deltar i främjande av och forskning inom användning och uppskattning av öppna lärresurser på EU-nivå.
- b) Samordningen av öppen vetenskap informerar om öppna lärresurser, policyn om dem och de gemensamt utformade rekommendationerna samt om tjänster och projekt som gäller öppen utbildning såväl i Finland som utomlands.
- c) Högskolor och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning informerar om öppna lärresurser och praxis kring dem internt samt till samarbetspartners och allmänheten både nationellt och internationellt.
- d) Finländska högskolor, övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning samt Samordningen av öppen vetenskap deltar i internationella samarbetsprojekt, särskilt på EU-nivå, där målet är att främja utveckling och användning av öppna lärresurser.
- e) Senast år 2023 utreder Samordningen av öppen vetenskap tillsammans med högskolor, forskningsfinansiärer och övriga organisationer som utvecklar öppen utbildning möjligheterna att starta ett projekt som undersöker kvalitet, mängd, användning och uppskattning av högskolornas öppna lärresurser i EU-länderna.
 - i. Forskningsprojektet utreder och skapar forskningsmetoder med vilka användning och utvärdering av öppna lärresurser i olika länder och på olika språk kan utvärderas jämförbart.

BILAGA 1: REKOMMENDATION GÄLLANDE UPPHOVSRÄTTSLIGA FRÅGOR SOM BÖR BEAKTAS VID ÖPPEN PUBLICERING AV LÄRRESURSER.

Denna rekommendation preciserar den andra principen i *Policyn för öppen utbildning och öppna lärresurser*, enligt vilken man i utveckling och användning av öppen utbildning och öppna lärresurser bör respektera upphovsrätten och övriga relevanta rättigheter. Syftet med rekommendationen är att lyfta fram god praxis som underlättar tillämpning av principen.

Rekommendationen uppdateras i samband med publiceringen av policyns andra delpolicy, som gäller öppna lärometoder.

VIKTIG GRUNDLÄGGANDE INFORMATION

Vilket som helst verk som uppnått så kallad verkshöjd har upphovsrättsskydd. **Verkshöjd** uppnås om verket är ett resultat av upphovsmannens självständiga och egenartade kreativa arbete. Om upphovsrätt och hur den uppkommer: <https://tekijanoikeus.fi/sv/tekijanoikeus/>

Fotografier, framföranden av verk (t.ex. föreläsningar), ljudupptagningar, videoinspelningar, kataloger, databaser samt TV- och radiosignaler skyddas av närstående rättigheter. Dessutom kan dessa även skyddas av upphovsrätten om de uppnår verkshöjd. I dessa fall tillfaller de närstående rättigheterna och eventuell upphovsrätt producenten, som kan vara en läroanstalt.

Upphovsmännens namn ska anges i enlighet med upphovsrättslagen och den öppna licensen. Användning av porträtt kräver tillstånd av personen ifråga.

ÖPPNA LÄRRRESURSER – UPPHOVSMANNENS SYNVINKEL

Planera öppnandet

Planera öppnande av lärresurser i förväg:

- Var,
- hur och
- med vilka användarvillkor

en lärresurs eller en del av den ska öppnas.

Observera bland annat följande:

Du kan endast öppna material som du är upphovsman till eller som du fått tillgång till genom en licens (rätt att använda) som tillåter lika omfattande användning som licensen som du har tänkt använda för materialet som ska öppnas. Om du till exempel ska publicera ditt material med CC BY-licens och använder andras material som illustration måste bilderna i ditt material vara licensierade med CC BY-licens.

Upphovsmannen beslutar om en lärresurs öppnas med licenser. Upphovsmannen har också rätt att överlåta upphovsrätten till sin arbetsgivare om inte annat har avtalats gällande rättigheterna redan innan lärresursen producerats.

Om en lärresurs har fler än en upphovsman krävs tillstånd av samtliga för att lärresursen ska kunna öppnas.

Ange de uppgifter gällande upphovsman och källa som användningstillståndet kräver. Det är till exempel bra att för varje CC BY-licensierad bild meddela hur uppgifter om upphovsman och källa ska anges.

Studenter ska ge tillstånd till användning av deras material, till exempel texter eller bilder.

Fråga om studenten vill anges som upphovsman till sina bilder eller sin text. Om studenten inte vill anges som upphovsman men du får tillstånd att använda materialet anonymt bör studentens namn och eventuella övriga personuppgifter avlägsnas.

Observera att ett fotografi, en video eller en ljudupptagning av en student är en personuppgift som kräver grund för behandling, såsom studentens godkännande.

Minimera hantering av personuppgifter. Undvik att använda personuppgifter om det är möjligt att publicera en lärresurs utan dem. Om du hanterar personuppgifter, tänk på att informera den som registrerats samt behandla uppgifterna lagenligt. Om hanteringen grundar sig på godkännande kan du på blanketten för godkännande ange de uppgifter den 12:e GDPR-artikeln förutsätter:

- syftet med hanteringen av personuppgifter
- uppgifternas förvaringstid
- eventuell senare användning av uppgifterna
- vart uppgifterna eventuellt överlåts
- vem som är personuppgiftsansvarig.

Att öppna med hjälp av öppna licenser

Informera om användarvillkor i anslutning till materialet. Ett bra sätt är att koppla en Creative Commons-licens, dvs. CC-licens, till materialet. Att använda en Creative Commons-licens underlättar omfattande bruk av lärresursen samt upphovsmännens meritering. Det är också bra att ge programvara motsvarande open source-licenser.

CC-licenser ger användarna rätt att använda materialet. Det finns mer eller mindre tillåtande licenser: man kan till exempel antingen förbjuda eller tillåta bearbetning eller kommersiellt bruk. Lärresursens upphovsmän kan fastställa användarvillkor med hjälp av en licens.

Se <https://creativecommons.fi/valitse/> (om att välja CC-licens; på finska) och <https://creativecommons.org/share-your-work/public-domain/freeworks/> (på engelska)

Om att ange CC-licens: <https://creativecommons.fi/lisensien-kayttoohje/cc-lisensin-merkitsemisohjeet/> (på finska)

En lärresurs upphovsman bestämmer med vilka CC-licenser materialet licensieras. Öppna CC-licenser är:

- **CC BY dvs. Erkännande (Attribution):** Upphovsmannen tillåter att andra kopierar, vidarebefordrar, sprider och presenterar verket samt bearbetade versioner av det förutsatt att man genom att länka hänvisar till upphovsmannen och verkets licens samt anger eventuella ändringar tydligt. Bearbetade versioner får inte inkräkta på egenarten hos den

ursprungliga upphovsmannens verk.

- **CC BY-SA dvs. Erkännande (ByAttribution) och Dela lika (ShareAlike):** Upphovsmannen tillåter andra att kopiera, vidarebefordra, sprida och presentera verket samt bearbetade versioner av det förutsatt att man genom att länka hänvisar till upphovsmannen och verkets licens samt anger eventuella ändringar tydligt. Om en bearbetning publiceras ska det göras med samma licens. Bearbetade versioner får inte inkräkta på egenarten i den ursprungliga upphovsmannens verk.

CC-licenserna omfattar också licenser som begränsar fortsatt användning av verket. **IckeKommersiell (NC)**-villkoret begränsar användning av verket i kommersiella sammanhang, bland annat vid kommersiella utbildningstillfällen. **IngaBearbetningar (ND)**-villkoret i sin tur förhindrar bearbetningar verket. Material som licensierats med begränsande licenser är inte öppna lärresurser, eftersom användaren alltid per definition ska ha rätt att kopiera, förmedla, sprida och framföra en öppen lärresurs och bearbetningar av den. Även vid publicering av lärresurser med mera begränsade användarrättigheter är CC-licenser ofta det mest praktiska sättet att klargöra vilka rättigheter användaren har att utnyttja materialet.

Det finns många goda skäl att använda en CC-licens som ger andra tillstånd att bearbeta materialet:

- Tillstånd att bearbeta gör det lättare att anpassa materialet, till exempel för en annan typ av studieavsnitt eller kurs.
- Tillstånd att bearbeta gör det möjligt att översätta materialet till ett annat språk, vilket ökar dess användning internationellt.
- Tillstånd att bearbeta gör det möjligt att texta videoinspelningar och att ändra texterna till ljudinspelningar för ökad tillgänglighet.

Om en lärresurs upphovsman beslutar att helt eller delvis överlåta upphovsrätten till sin arbetsgivare kan ett beslut om att öppna materialet med en Creative Commons-licens fattas samtidigt. Om arbetsgivaren ges parallell upphovsrätt kan upphovsmannen också självständigt besluta att publicera sitt material genom att själv använda CC-licenser.

Lärresurser som samarbete

Om en lärresurs har fler än en upphovsman krävs tillstånd av samtliga för att lärresursen ska kunna öppnas.

Överenskommelse mellan lärare: Det lönar sig att redan i början av arbetet fundera över hur man ska avtala om rättigheterna så att de är så ändamålsenliga som möjligt för alla som deltagit i arbetet med materialet. En möjlighet är parallell upphovsrätt – ett avtal om helheten kan stötta vars och ens individuella användning bättre. Om inget har avtalats om bearbetning gäller rätten att bearbeta och använda endast den egna andelen separat från övriga medverkandes alster. Om lärarna avtalar om öppen licensiering av materialet med exempelvis en CC BY-SA-licens får de även rätt att bearbeta hela materialet.

ORGANISATIONENS SYNVINKEL

Överenskommelser i samarbeten mellan organisationer

Det lönar sig att på förhand avtala om öppen publicering av lärresurser samt om var de öppna lärresurserna ska publiceras (t.ex. på vilka webbplatser). Vid öppen publicering av gemensamt producerade lärresurser krävs alltid tillstånd av alla upphovsmän.

Upphovsrätten till text eller bild tillfaller den individuella lärare som har skrivit texten eller tagit bilden. En organisation kan avtala om upphovsrätt endast om upphovsrätten först har överlåtits till organisationen eller om organisationen fått tillstånd att använda materialet och tillstånd att bevilja tredje part rätt att använda materialet. Om materialet CC-licensieras behöver inte rättigheterna överlåtas till organisationen.

För uppdatering av lärresurser behöver organisationen även tillstånd att göra ändringar i materialet, vilket tryggs exempelvis genom en CC-licens som beviljar de nödvändiga rättigheterna. Ändringarna får inte inkräkta på egenarten i den ursprungliga upphovsmannens arbete, och de ska anges tydligt. Dessutom ska den ursprungliga upphovsmannen alltid anges.

När organisationer producerar lärresurser tillsammans bör följande beaktas i planeringen:

Om ett material produceras genom samarbete och det inte går att särskilja självständiga delar vars upphovsmän skyddas upphovsrättsligt är det viktigt att avtala om rättigheter gällande det gemensamt producerade verket. I gemensamt producerade lärresurser förutsätter öppen publicering alltid tillstånd av alla upphovsmän.

Om varje upphovsman skapar en självständig del som kan särskiljas från helheten och som skyddas upphovsrättsligt krävs att varje upphovsman ger minst tillräckliga användningstillstånd i relation till de avtalade villkoren för att öppna den aktuella lärresursen. Först då kan helheten användas till det avsedda syftet.

Det är bra att besluta om öppnande av lärresurser projektspecifikt. Öppnande av lärresurser garanterar arbetsgivaren nödvändig behörighet, och således är det inte nödvändigt att i det här fallet avtala om upphovsrätt i anställningsavtalen.

I projekt där öppna lärresurser produceras är det bra att klargöra om upphovsmannen/upphovsmännen använder CC-licenser för att öppna materialet eller om rättigheterna ska överlåtas från upphovsmannen/upphovsmännen till organisationen. När syftet är att producera öppet material behöver rättigheterna inte överlåtas till organisationen.

I projekt som erhållit extern finansiering är det särskilt viktigt att se till att materialet har licensierats med en CC-licens som ger de nödvändiga tillstånden gällande alla som tagit fram material för projektet. Alternativt har rättigheterna gällande resultaten överlåtit till organisationen som erhållit finansieringen. Detta gäller anställda, besökare, studerande och till exempel deltagare i workshops. Om upphovsrätten inte överlåts krävs ett tillräckligt omfattande användningstillstånd av alla som tagit fram material för att materialet ska kunna användas till avsett ändamål.

Grundregler för överenskommelse

Om ett projekt inkluderar flera organisationer avtalar organisationerna om hur projektets resultat ska användas samt om innehav och användning av de immateriella rättigheterna. Varje organisation är skyldig att tillsammans med sina anställda, studerande och eventuella underleverantörer, frivilliga m.fl. avtala om hur de nödvändiga rättigheterna överlåts till organisationen

i så stor utsträckning att de avtalsmässiga åtagandena mellan organisationerna kan genomföras. Dessutom måste följande fastställas:

- tillstånd till och ansvar för att bearbeta och uppdatera material som producerats gemensamt.
- användarvillkor med vilka materialet publiceras.

Användning av CC-licens är möjligt även gällande material som organisationer producerat tillsammans. Med ett avtal fastslås vilka som öppnar materialet, hur upphovsmännen anges och vilka CC-licenser som används.

Avtal mellan organisationer kan endast träffas om lärresurserna är CC-licensierade eller om tillräckliga rättigheter till materialet på annat sätt har överlåtits åt organisationen:

Redan i planeringsstadiet är det bra att mellan lärare och organisation avtala:

- om organisationen endast får användarrättigheter eller även andra rättigheter
- i vilket syfte materialet används
- om rättigheterna överläts och i så fall för hur lång tid
- vad som gäller för eventuellt kommersiellt bruk, till exempel fortbildning
- vad som gäller vid delning och förmedling av material
- vem som har rätt att bearbeta materialet.

Samarbetsavtal för högskolor gällande öppna lärresurser

I ett samarbetsavtal är det bra att fastställa:

- samarbetets syfte, mål och förverkligande
- användarvillkor för lärresurser
- för eventuella gemensamma kurser:
 - hur gemensamma kurser förverkligas
 - vem som ansvarar för förverkligandet
 - hur många gånger och hur ofta (regelbundenhet) en kurs upprepas.

Dessutom bör man i avtalet fastställa vem som har rättigheterna till resultaten om det föds något nytt under

lärrresursernas produktionsprocess. Exempelvis omfattas nya uppfinningar och varumärken av andra immateriella rättigheter, medan Creative Commons-licenserna endast gäller upphovsrätten. Om inte annat avtalas innebär medägande att man gemensamt avtalar om användning av resultatet.

Dessutom är det bra att besluta om rättigheter för bearbetning och uppdatering av materialet:

- Vem får bearbeta eller uppdatera materialet?
- Vem ansvarar för att materialet uppdateras?
- Kräver bearbetning av materialet tillstånd från en annan organisation eller instans?
- Vem har rätt att använda uppdaterat eller bearbetat material?

STUDENTENS SYNVINKEL

Studenter innehar upphovsrätt till sina egna verk.

Liksom när det gäller övriga upphovsmän till lärrresurser avtalas även med studenter om ägande av lärrresurserna såvida verkshöjden för det innehåll studenten producerat uppnås.

Studenter kan överlåta upphovsrätten till högskolan.

Det är bäst att avtala om detta i planeringsstadiet och senast när kursen eller studieprojektet börjar. Studenterna bör få information om vilken typ av kurs det gäller och avtalsgrunden för immateriella rättigheter redan när de anmäler sig till en kurs. I alla händelser är det viktigt att upprätta avtalet innan materialet produceras, eftersom studenten själv också har rätt att hindra att det egna materialet öppnas och används. Om flera studenter har producerat material tillsammans krävs tillstånd från var och en. Tänk också på att medverka på en kurs där studenter producerar material inte får förutsätta överlåtelse av upphovsrätten.

Studenten kan även använda en CC-licens gällande det egna materialet om inte annat har avtalats genom kontrakt.

Studenten måste anges som upphovsman i enlighet med god sed när studentens andel framgår i en lärrresurs. Rätt att bearbeta och uppdatera avtalas med studenten på samma sätt som med materialets övriga upphovsmän.

BILAGA 2: SAMMANSTÄLLNING AV POLICYN

Denna policy har utarbetats av en arbetsgrupp som sammankallats av Expertgruppen i öppen utbildning. Medlemmar:

Kaisu Clarot (Uleåborgs universitet)

Minna Fred (Yrkeshögskolan Laurea)

Susanna Hasiwar (Uleåborgs universitet)

Janniina Heinonen (Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ)

Aino Helariutta (Yrkeshögskolan Laurea)

Ira Hietanen-Tanskanen (Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ)

Ilmari Jauhiainen (Vetenskapliga samfundens delegation)

Joni Kajander (Finlands studentkårers förbund)

Anne Kärki (Satakunda yrkeshögskola)

Leo Lahti (Åbo universitet)

Anna Lindfors (CSC)

Jouni Markkula (Uleåborgs universitet)

Paula Merikko (Utbildningsstyrelsen)

Minna Niemi-Grundström (Tammerfors universitet)

Seliina Päällysaho (Seinäjoki yrkeshögskola)

Maria Rehbinder (Aalto-universitetet)

Jarkko Toikkanen (Uleåborgs universitet/Forskarförbundet)

Tarmo Toikkanen (Open Knowledge Finland / Creative Commons Suomi / Suomen eOppimiskeskus / IT-kouluuttajat)

Tarjaleena Tuukkanen (Tavastehus yrkeshögskola)

Marjo Vallittu (Jyväskylä universitet)

Salla Viitanen (Forskarförbundet)

Grunden för policyn utgjordes främst av en öppen förhandsenkät för högskolelärare, där lärarnas upplevelser samt önskemål och farhågor gällande den kommande policyn för öppna lärresurser kartlades. Enkäten fick 108 svar.

Arbetsgruppen har i sin verksamhet strävat efter att tillämpa följande värden:

- **Humanitet** – en strävan att strukturerna i policyn ska anpassas efter studenternas och lärarnas behov och inte tvärtom
- **Gemenskap – en strävan** att i policyarbetet engagera alla betydande intressegrupper såsom lärare, studenter och organisationer
- **Mångfald** – en strävan att möjliggöra många olika sätt att förverkliga öppen utbildning.

Tieteellisten seurain
valtuuskunta

tjnk TIEDONJULKISTAMISEN NEUVOTTELUKUNTA
DELEGATIONEN FOR INFORMATIONSPRINDING